

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 12, Sayı 32, Mart 2025 / Volume 12, Issue 32, March 2025

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 18.12.2024
Kabul/Accepted: 16.01.2025
DOI: 10.17822/omad.1557263

Atf/Citation: Büke, Himmet. "Garib-nâme'nin Bir Nüshasındaki Müstensih Müdahaleleri Üzerine". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 12/32 (2025): 175-200.

Himmet BÜKE

(Assoc. Prof. Dr.), Burdur Mehmet Akif Ersoy University / Türkiye, himmetbuke@mehmetakif.edu.tr, 0000-0002-6768-5396

Garib-nâme'nin Bir Nüshasındaki Müstensih Müdahaleleri Üzerine

On The Interventions of The Copyer in A Copy of Garib-Nâme

Öz: Garib-nâme Âşık Paşa tarafından 14. yüzyılda yazılmış Türkçe telif bir eserdir. Eser, Eski Anadolu Türkçesinin oluşum evresindeki önemli eserler arasındadır. Garib-nâme'nin bugüne kadar yüzün üzerinde nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan biri de Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, Özel Koleksiyonlar ve Arşivler bölümündeki MS 391, No. 236 arşiv numaralı nüshadır. Bu nüshayı diğerlerinden farklı kılan nüshanın ilk 69 yaprağındaki orijinal metne yapılan müdahalelerdir. Bu ikinci müstensih mevcut eserdeki Eski Anadolu Türkçesi dönemi özellikleri gösteren bazı imla, gramer ve söz varlığı unsurlarını değiştirmiştir. Söz konusu müdahalelere bakıldığında bunun asıl eserin yazımından sonraki bir yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Tarihî süreç içerisinde bazı eserlerin daha sonraki yüzyıllarda yeniden yazıldığını bilmekteyiz. Bu nüshada henüz temize çekilmemiş muhtemel bir yeniden yazma girişiminde orijinal eserde yapılan değişiklikleri bire bir görebilmekteyiz. Nüsha bu yönüyle Türkçenin Anadolu'da farklı yüzyıllardaki değişimini somut bir biçimde görülmesine imkân sağlayan orijinal örneklerden biri olma özelliği taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Eski Anadolu Türkçesi, Garib-nâme, istinsah, yeniden yazım, yazma eser, müstensih

Abstract: Garib-nâme is a Turkish copyright work written by Âşık Pasha during the 14th century. The work is among noteworthy works from the creation phase of the Ancient Anatolian Turkish. More than one hundred copies of Garib-nâme have been detected so far. One of these copies is the one dated 391, A.D and archive numbered 236 in Koç University Suna Kıraç Library Special Collections and Archives section. What makes this copy different from others is the interventions performed on the original text on the first 69 pages of the copy. This second copyist changed specific spelling, grammar and vocabulary elements displaying the Ancient Anatolian Turkish period characteristics in the present work. The aforementioned interventions were performed after the century when the actual work was written. We know why specific works within the historical process were rewritten during the following centuries. In this copy, we can individually see the transformations performed on the original work during a possible attempt of rewriting which had not been transcribed yet. The copy in this respect is one of the original examples which makes it possible to see the transformation of Turkish in Anatolia during different centuries in a tangible way.

Keywords: Ancient Anatolian Turkish, Garib-nâme, copying, rewrite, manuscript, copyist

Extended Abstract

Old Anatolian Turkic is a written language that formed after the migration of the Oghuz to Anatolia. The Turks who became a state in Anatolia in the 11 th century had used Turkic as spoken language until the 13 th century. However, they chose to use Arabic and Persian as written language. The Seljukian Empire's exposure to external interferences and thus weakening created an authority gap in Anatolia and principalities in different areas of Anatolia established their own independent administrations. During the Time of Principalities, Turkic works increased in Anatolia and most literary works were translated from Persian and religious works from Arabic, particularly in line with the demands of masters. In addition to these, copyrighted

works were also written and the 14 th century became one of the brightest periods of Turkic in Anatolia. During that time, many writers such as Sultan Veled, Yunus Emre, Aşık Pasha, Hoca Mesud, Şeyhoğlu, Gülşehrî Ahmet Fakih and Şeyyad Hamza wrote Turkic books. Garib-nâme, the subject of this study, was completed by Âşık Pasha during the Old Anatolian Turkic period in H. 730/G. 1329-30. It is one of the copyrighted works with sufistic content. It was written as ten chapters in a mesnevi way for the purpose of teaching the sufistic principles. Over the centuries, Garib-nâme was copied recursively and became one of the classics read in every era. The work has more than a hundred copies. The copy discussed in the present study is the one dated 391, A.D, archive-numbered 236, which is available in Koç University Suna Kıraç Library Special Collections and Archives department. Unlike others, this copy had been subjected to certain interferences by a second copyist. On page 69 from the beginning of the copy, some spelling, grammar and vocabulary elements showing the characteristics of the Old Anatolian Turkic were struck out. They are thought to be replaced by the styles written in accordance with the century when the interferences were made. The copy in question has a total of 509 pages, except the cover and empty pages and the first 69 pages have alterations/redactions. Although the person who made the interferences had interfered in most elements on the relevant pages, he apparently quitted or had to quit this after page 138. The accurate interferences show that the person who made them was very familiar with the characteristics of the Old Anatolian Turkic. The person who made the redactions was familiar with the meanings of most words from the Old Anatolian Turkic period. He replaced the person affix of the word 'dirven' on 32b/1 by 'direm', the person affix of the word 'dutavuz' on 33a/1 by 'tutarız', the adverb-verb affix of the word 'buluban' on 36a/2 by 'bulup', the word 'kirtü' on 16b/2 by 'gerçek', the word 'öndin' on 28b/1 by 'önce' and the word 'yiyesi' on 35a/3 by 'yiyecek'. Additionally, he replaced some of the words used in the Old Anatolian Turkic by Arabic and Persian words, such as: ögüni ~ aklun (40a/9), yahtu ~ şule (45a/9), eygü ~ rana (31a/11). From this point of view, it is clearly seen that the second writer of the work replaced the words particularly used in the Old Anatolian Turkic by the words of his era. The words were 'updated', which strengthens the idea that the work was redesigned in another century according to the Turkic language of that century. The editing on the first 138 pages of the work was done with black ink. The edited affixes, words or phrases were struck out. As specific sections of the work had more words struck out, the words could not be read and were not included in the classification. In this copy, we can clearly see the alterations on the original work in a possible rewriting attempt which had not been transcribed yet. With this aspect, the copy is one of the original examples giving the opportunity to tangibly see the change of Turkic in Anatolia through different centuries. The Koç University Garib-nâme copy is a unique writing. With this copy, we are able to see how specific works had been subjected to periodic alterations, as well as the notes of the person who had made those alterations. It is known that specific classics have been copied over and over through centuries. They have been rewritten either by remaining faithful to the original work or by making alterations. The differences found in the writing and grammar characteristics of the copies of specific works in the present day simply prove that these works had either been copied or subjected to certain alterations. For example, Yunus Emre's Diwan had been repeatedly copied after the 13 th and 14 th centuries, which were his time and different copies had emerged. The writing, grammar and vocabulary characteristics of these copies are all different from each other. A specific word used in a copy or an affix of that word may not be seen in another copy. The following verse in the Vatican copy of Yunus Emre's Diwan is an example to that: "mengü suyn içmiş-bigi hiç görünmez ölüm ucı" (139a/11). The word "mengü" here is mentioned as "bâki" in the copies of Nuruosmaniye, Karaman, Raif Yelkenci and DTCF. It is mentioned as "bengi" only in the copy of Yahya Efendi (Tatçı, 2013: 261). The words, affixes or spelling used by copyists in the copies written

in different centuries reveal the alterations made on the works. Dânişmend-nâme which is considered among the initial works of the Old Anatolian Turkic also underwent a similar alteration. The work was last rewritten by Mustafa Ali of Gelibolu in 1588. According to Mustafa Ali of Gelibolu, the former versions of the work which was written for the first time in the 13 th century were incomprehensible and had to be transferred to comprehensible Turkic for everyone to use (Akar, 2016: 24). Korkmaz (1977: 14) also stressed the renewal of works in terms of language and stated that most works had been subjected to such alterations following the era in which they were written. This copy of Garib-nâme makes it possible to tangibly see such alterations and the example of a work showing the writing, grammar and spelling characteristics of the Old Anatolian Turkic that had probably been subjected to the interference of the person who had copied the work following the era it was written. The copy which makes it possible to see the characteristics of the era in which the work was written and shows a part which was made convenient for the Turkic spoken during the era of the copyist displays an original quality in this respect.

Giriş

Garib-nâme eski Anadolu Türkçesi (EAT) döneminin önemli telif eserlerinden biridir. Eser *Ma'arif-nâme*, *Divân-ı Âşık Paşa*, *Divân* gibi isimlerle de kaydedilmiştir (Kaymaz 11). Âşık Paşa tarafından H 730 / M 1329-30 yılında tamamlanan bu eser tasavvufi içeriğe sahiptir. Âşık Paşa bu eserini 60 yaşında iken yazmış, H 733 / M 1332 tarihinde vefat etmiştir. Ocak, onun 13. yüzyılda en büyük temsilcisi Baba İlyâs-ı Horasânî olan Türk "heterodoks" İslam anlayışının propagandacısı bir şeyh ailesinin Muhlis Paşa'dan sonra çeşitli siyasi ve kültürel sebeplerin tesiriyle tedricen Sünnileşme yoluna girdiği bir devirdeki en önemli üyesi olarak olduğu görüşündedir.¹ Müellif dönemin Farsça edebî metin oluşturma geleneğine uymamış, eserinde de belirttiği üzere Türkçenin rağbet görmediği bir çağda Türkçe bir mesnevi ortaya koymuştur. Eserinde Türk dilinin kurallarına göre yeni sözcükler türetmiş olması, onun dil şuuru bakımından derin, köklü ve canlı olduğunu da göstermektedir.² Köprülü³ ise bu konuda onun Farsça bilmeyen Türklere tasavvuf propagandası yapmak için Türkçeyi kullandığını düşünmektedir.

Garib-nâme'nin yurt içi ve yurt dışında olmak üzere toplam 116 nüshası olduğu bilinmektedir.⁴ Garib-nâme'nin en eski nüshası evâsıt-ı Cemaziyelahir 826 / 10-20 Mayıs 1423 tarihinde istinsah edilen, Samsun İl Halk Kütüphanesi Nu. 829'da kayıtlı olup bugün Millî Kütüphane koleksiyonunda bulunmaktadır.⁵ Âşık Paşa, eserini Türklere tasavvufun esaslarını, Allah'a varılacak doğru yolu öğretmek amacıyla mesnevi tarzında 10 bölüm hâlinde yazmıştır.⁶

Çalışmamıza konu olan nüsha, Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonunda bulunmaktadır. Suna Kıraç Kütüphanesi, Özel Koleksiyonlar ve Arşivler bölümündeki "Garib-name, MS 391, No. 236" olarak kayıtlı olan nüshanın Şinasi Tekin tarafından bağışlandığı belirtilmiştir. Kütüphane kaydında eserle ilgili genel bilgiler şu şekildedir:

¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Âşık Paşa Tasavvufi Şahsiyeti" *İslâm Ansiklopedisi* 4. cilt içinde, (Ankara: TDV Yay., 1991), 4.

² Kemal Yavuz, *Âşık Paşa, Garib-nâme* (Ankara: TDK Yay., 2000), XXXV.

³ Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1976), 342.

⁴ Yavuz, *Âşık Paşa, Garib-nâme* (Ankara: TDK Yay., 2000), LVI.

⁵ Mehmet Fatih Köksal, "Garib-Nâme (Âşık)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, 07/09/2021, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/garib-name-asik-pasa> . [Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024].

⁶ Ağah Sırrı Levend, "Âşık Paşa'nın Bilinmiyen İki Mesnevisi Fakr-Nâme ve Vasf-ı Hal." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1 (1953): 205.

Yaprak sayısı: I, 519 / Sütun sayısı: 2 / Satır sayısı: 11 / Yazı alanı boyutu: 205x135 mm / Kâğıt boyutu: 230x167 mm / Yazmanın başı-sonu: 1b-519b. Kâğıt türü: Beyaz, orta kalın, aharlı, su yollu, filigranlı kâğıt. Ciltleme ve tezhip özellikleri: Yakın zamanda yapılmış sırtı siyah deri kaplı siyah bez cilt, sırt kısmında hurufat baskıyla Mehmed Ulvan yazmaktadır. Yazı türü: Bozuk nesih. Her bir sayfada 11 satır halinde, 23x16,5 cm. yaprak ölçüsündedir.

Eserin yazıldığı kâğıt türünden hareketle dönemini tahmin etmek bazen mümkündür. Osmanlıya Batı'dan gelen kâğıtlar filigranlı, Doğu'dan gelenler ise filigransızdır.⁷ Söz konusu eser filigranlı kâğıda yazılmıştır fakat eser fiziki olarak görülemediği için kullanılan kâğıttaki filigranın tespiti mümkün olmamıştır.

1. Eserlerin Yeniden Yazımı

Çalışmaya konu olan Garib-nâme nüshası yukarıda belirtildiği üzere Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesinde bulunmaktadır. Garib-nâme Eski Anadolu Türkçesi döneminin en önemli telif eserlerinden biri olup dönem Türkçesinin incelenmesi bakımından ciddi bir veri havuzudur. 14. yüzyılın ilk yarısında yazılan eser sonraki yüzyıllarda defalarca istinsah edilmiş, nüshaları yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yer almıştır. Binlerce beyitten oluşan bu eser Eski Anadolu Türkçesinin oluşum ve gelişme dönemlerine tekabül eden telif bir eserdir. Garib-nâme de tıpkı Yunus Emre'nin Divân'ı gibi okuryazar çevre tarafından her dönemde rağbet gören eserlerden biri olmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi Oğuz lehçesine dayalı bir yazı dili olarak ortaya çıkmış ve dil özellikleri takriben 15. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. 15. yüzyıldan sonra klasik Osmanlı Türkçesi adı verilen dönemde dil ve imla özellikleri değişmeye başlayarak yeni bir sürece girdiği görülür. Peki 15. yüzyıldan önce yazılan Türkçe eserler bu tarihten sonraki dönemlerde nasıl bir muamele görmüştür? Bazı gramer unsurlarının terk edildiği, bazı sözcüklerin artık kullanımdan düştüğü bu yüzyıllarda eldeki bu eserlerin dili ve yapısı herhangi bir değişime uğradı mı?

Bu durumla tam olarak örtüşmemekle birlikte kısmen uyduğu bir durum eski Anadolu Türkçesi döneminde görülür. Anadolu'da Oğuzların meydana getirdiği yeni yazı dilinin oluşumu aşamasında günümüze ulaşan bazı eserlerden hareketle lehçeler arası aktarımlar / düzeltmeler olduğundan haberdarız. Karışık lehçeli eserler olarak adlandırılan bu eserlerde hem doğu Türkçesinin hem de yeni oluşmaya başlamış batı Türkçesi yazı dillerinin izlerini bir arada görmekteyiz. Doğu Türkçesi dil özellikleri gösteren eserler eski Anadolu Türkçesi yazı dilinin ilk dönemlerinde ortaya çıkmışlar ve bu eserler daha sonraki dönemlerde peyderpey içlerindeki "yabancı lehçe" özelliklerinden arındırılarak yeniden kaleme alınmışlardır. Doğu Türkçesiyle yazılmış pek çok eser Anadolu'ya geldiği ve burada da okunduğu için doğu Türkçesi örnekleriyle bir tutularak dillerinin yenileştirilmesi yoluna gidilmiş, konularının çekiciliği dolayısıyla ilgi görenler değiştirilip yeniden "katıksız Osmanlıca"ya aktarılmışlardır.⁸ Ebû Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî adlı bir müellif tarafından "olga-bolga" dilinde kaleme alınmış olan *Kitab-ı Güzide*, Mehmet bin Bâlî tarafından 14. yüzyılda Oğuz Türkçesine aktarılmıştır.⁹ Doğu Türkçesine hâkim ya da bir diğer ifadeyle bu lehçe üzerine öğretim görmüş müelliflerin bu eserlerine eski Anadolu Türkçesinin ilk dönemlerinde sıklıkla rastlamak mümkünken 15. yüzyıla gelindiğinde müstensihler eski karışık yazım ile kaleme alınmış eserleri

⁷ Süheyl Ünver, "XV. Yüzyılda Türkiye'de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları". *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 26(104), 740.

⁸ Şinasi Tekin, "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olga-bolga' Sorunu." *Türk Dili Araştırmaları Yılığ - Belleten*, 21-22 (1973-1974): 66-70.

⁹ Ali CİN ve Vasfi Babacan, "Karışık Tarihî Lehçeli Eserlerden Kitâb-ı Güzide Üzerine Okuma Teklifleri." *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:17, (2019): 11.

“sakım” görece kadar yadırgadıklarından, Mehmet bin Bâlî'nin ifadesiyle “olgay-bolga ibaretince” yazılan bu eserleri “sarih, fasih ve rûşen” Türkçeye çevirmeye başlamışlardır.¹⁰ Dönemin anlaşılır Türkçesine ya da bir diğer ifadeyle artık bilinmeyen / anlaşılmayan Türkçeyi güncelleme ihtiyacından doğan bu ilk eserler lehçeler arası düzeyde bir değiştirme çabası olduğu anlaşılmaktadır. Karışık lehçeli eserler genel itibarıyla Oğuz lehçesi özelliklerine göre yazılmış olup bazı gramer yapıları ve söz varlığı doğu Türkçesi özellikleri taşımaktaydı. Sonraki dönemlerde yapılan redaksiyonlar Oğuz olmayan dil unsurlarını gidermeye ve ilgili dönemin Türkçesine uyarlamaya yönelik girişimlerdi.

Eski Anadolu Türkçesinin ilk ürünlerinden biri kabul edilen ve Hz. Ali'nin *Salsal* adlı bir devle olan cenklerini anlatan eserin telif edildiği yüzyıla ait nüshası elimizde yoktur. Eserin mevcut nüshası Paris National Biblioteque'te Suppliment Turc 1207'de kayıtlıdır.¹¹ Köprülü¹², Şeyyad İsa tarafından 13. yüzyılda yazılmış *Salsal-nâme* adlı eserin İbn-i Yusuf tarafından “zamanın diline” göre ıslah edilip yenileştirildiğini söylerken halk arasında okunan eserlerin sonraki dönemlerde gelen şairler tarafından daima değişikliğe uğratıldığını belirtmektedir. 1571'de İbn-i Yusuf tarafından tekrar nazmedilen bu eser müellifin kendi yaşadığı dönemin Türkçesine uygun olarak yeniden yazılmış ve dönemsel bir redaksiyona tâbi tutulmuştur. Aynı durum yine Eski Anadolu Türkçesinin ilk eserleri arasında gösterilen Dânişmend-nâme'nin yazmasında da söz konusudur. Eserin günümüze ulaşan yazmasında eserin ikinci kez bazı düzenlemelerle yeniden yazan müellifi Ârif Ali metnin 261b/2 beytinde onun karışık, düzensiz bir hâlde bulunduğunu söylerken onu görenlerin bu eserin “Türki” olmadığını düşüneceklerini belirtir.¹³ Peacock¹⁴ bu ifadeleri eserdeki Türkçenin, Ârif Ali'nin yaşadığı dönemde Türkçe olduğunun bile anlaşılacak olduğu görüşüyle hüküm verir. Bu eser ilk olarak Mevlânâ ibni Âlâ tarafından 1245'te, daha sonra Ârif Ali tarafından 1360'ta ve son olarak Gelibolulu Mustafa Ali tarafından 1588'de üçüncü kez yazılmıştır.¹⁵ Gelibolulu, bu eserde ele alınan Dânişmend Gazi ve Seyyid Battal Gazi gibi kahramanları anlatan eserlerin eski biçimlerinin anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁶

Dânişmend-nâme örneğinde de görüldüğü gibi eski Anadolu Türkçesinin ilk dönem eserlerinde karışık lehçe özellikleri taşıyan veya daha sonraki dönemlerin Türkçesine uyum sağlamayan diğer eserlerin ilgili dönemin standart Türkçesine uyarlanmasıyla başlayan yeniden oluşturma süreci sonraki dönemlerde başka bir motivasyonla devam etmiştir. Bu işi yapan müstensih veya ikinci müelliflerin başlangıçta “olga-bolga” dilini açık, anlaşılır Türkçeye çevirdikleri daha sonraki yüzyıllarda ise kendi dönemlerinin diline uygun düşmeyen “eski dili” modernize ettikleri anlaşılıyor. Klasik dönem eserlerinde de nüsha farklılıkları bu durumun diğer örnekleridir. Bir eserin farklı yüzyıllarda yazılmış olan nüshalarında farklı dil ve gramer özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Eseri farklı zamanlarda istinsah etmiş olan müstensihler eserin orijinal biçimine çoğu zaman müdahalede bulunmuşlardır. Bu yeniden yazma sürecinde

¹⁰ Bedri Sarıca, “Olga-Bolga Sorunu Ve Yeni Bir Kitâb-ı Güzide Nüshası Üzerine.” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt:1 Sayı:1. (1994): 128.

¹¹ Detaylı bilgi için bk. İlhan Nadir, Oğuz Türkçesi Metinlerinden *Salsal-Nâme*'nin Paris Nüshası. *Turkish Studies-Language and Literature*, 14(4), (2019): 1907- 1924. DOI:10.29228/TurkishStudies.39230

¹² Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*. (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980), 253-254.

¹³ Nurettin Demir, *Dânişmendname*. (Ankara: AKM Yay., 2020), 360.

¹⁴ Andrew Charles Spencer Peacock, *Moğol Anadolu'sunda İslam, Edebiyat ve Toplum*. Çev. Renan Akman. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yay., 2023), 196.

¹⁵ Ali Akar, *Mirkâtü'l-Cihâd: Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. (Ankara: TDK Yay., 2016), 19.

¹⁶ Akar, *Mirkâtü'l-Cihâd: Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, 24.

eserdeki söz varlığının ciddi oranda değiştiği görülür. Yavuzarslan,¹⁷ nüshalardaki bu farklılıkların nedenlerini şöyle sıralamıştır:

- “1. Müstensihin sözvarlığının nüshaya yansması.
2. Müstensihin kopyaladığı eseri, sunduğu sosyal katmanın kültürel düzeyine göre sözvarlığı açısından yeniden uyarlaması.
3. Müstensihin kopyaladığı eseri dönemin geçerli (moda) üslûbuna uydurması, [sade nesir, süslü nesir (inşa), orta nesir].
4. Müstensihin kopyaladığı eseri, döneminin dil özelliklerine uyarlaması.
5. Müstensihin kopyaladığı eserdeki okuyamadığı kelimeleri metne bağlı olarak kendi kelimeleriyle değiştirmesi.
6. Müstensihin, kelimeleri yanlış okuması ve yazıya bu biçimde geçirmesi.”

Korkmaz¹⁸ Eski Anadolu Türkçesi'nin kuruluş dönemine giren eserlerinden bir kısmını bilinmediğini eski kaynaklardan adları bilinen bazı eserlerin de bulunmadığını söylerken bunlardan *Salsal-nâme*, *Şeyh San'an Hikâyesi*, *Gülşehrî'nin Kudûrî Tercümesi*, *Dânişmend-nâme*, *Battal-nâme* gibi elde olanların ise dil bakımından yenileştirilmiş daha sonraki yüzyıllara ait yazma nüshalarının olduğunu belirtir. Dilçin¹⁹ 14. yüzyıl eseri olan *Süheyl ü Nevbahar*'ı ele aldığı çalışmasında eserin iki nüshasından biri olan ve 16. yüzyıl başlarında istinsah edildiği düşünülen Dehri Dilçin nüshasında eserdeki arkaik unsurların müstensih tarafından değiştirildiğini belirtir. Bu bağlamda Eski Anadolu Türkçesinin “karışık lehçeli eserler” ve sonrasındaki döneme ait pek çok eserin 15. yüzyıldan sonra yeniden yazıldığını söylemek mümkündür. Özellikle mensur eserler bu durumdan daha fazla etkilenmiş bazen bir yazmanın daha sonraki yüzyıllarda kopya edilmiş bir nüshasının, asıl nüshadan anlatım ve üslup olarak da çok uzaklaştığı ve farklı bir eser hâline geldiği görülür.²⁰

2. Garib-nâme'nin Yeniden Yazımı Denemesi Mi?

Standart yazı dilinin değişimi ve dönüşümü, dönemsel olarak güncellenmesi her dönemde kendini gösteren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. 15. yüzyıl ve sonrasında özellikle okunan, rağbet gören ya da konusu ve konuyu ele alış biçimiyle güncelliğini koruyan, başka bir deyişle “klasik” olmuş bazı eserler müstensihlerin güncellemeleriyle yeniden okuyuculara sunulmaktaydı. Bu eserleri günümüze ulaşmış nüshalarının çokluğundan rahatlıkla anlayabilmekteyiz. Âşık Paşa tarafından kaleme alınan binlerce beyitlik telif bir eser olan Garib-nâme de yüzün üzerindeki nüsha sayısı ile bu eserlerin başında gelmekte olup her dönem defalarca çoğaltılmıştır. Diğer taraftan Garib-nâme gibi eserlerin üslup özellikleri onun tekke veya medreselerde tasavvuf eğitimi için de kullanıldığına işaret eder. Eserde bu kadar yazım yanlış olması onun bir talim kitabı olduğunu kanıt olabilir. Mürşit okur, mürit yazar veya mürşit müride eseri yazmasını söyleyebilir. Eğitim sonrasında yazım hatalar düzeltilmiş olma ihtimali de vardır.²¹

Çalışmaya konu olan Garib-nâme nüshası yukarıda bahsedilen bir yeniden yazma girişimine yahut bir okuyucunun tahrifine uğramış bir nüsha olmalıdır. Koç Üniversitesi nüshasında eserin ilk 35 beyti yazılmamış olup yazma “*el-bâbü'l-evvelü fi'l-ehadiyyi*” başlığıyla başlamaktadır. Bu yazılmayan ilk 35 beyit Âşık Paşa'nın eserini Türkçe yazdığını ve Türk dilinin yerilmemesi gerektiğini ifadelerinin yer aldığı kısımlardır. Söz konusu nüsha kapak

¹⁷ Paşa Yavuzarslan, “Türk Dilinin Tarihi Sözvarlığı Açısından Yazma Eser Nüshaları.” *Erdem* (53), (2009): 223.

¹⁸ Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar.” *Türkoloji Dergisi*, 7(1) (1977): 14.

¹⁹ Cem Dilçin, *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nevbahar İnceleme-Metin-Sözlük*. (Ankara: AKM Yay., 2016), 44.

²⁰ Yavuzarslan, “Türk Dilinin Tarihi Sözvarlığı Açısından Yazma Eser Nüshaları.” *Erdem* (53), (2009): 224.

²¹ Ümit Hunutlu, *İbrâhim bin 'Abdullâh Kitâb-ı Maksad-ı Aksâ Tercümesi*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2019), s. 1-16; Mustafa Tatcı, *Edebîyattan İçeri-Dini Tasavvufî Türk Edebîyatı Üzerine Yazılar*, (Ankara: Akçağ Yay., 1997), s. 7.

ve boş sayfalar hariç toplam 509 yaprak olup eserin ilk 69 yaprağında bir tahrifat / redaksiyon söz konusudur. Esere müdahale eden kişi ilgili sayfalardaki pek çok unsura müdahale etmişse de bunu 138. sayfadan sonra bırakmış yahut bırakmak durumunda kalmıştır.

Nüsha üzerinde herhangi bir istinsah tarihi ve müstensih kaydı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu müdahalelerin hangi zaman diliminde yapıldığı hususu net değildir. Diğer taraftan böylesi bir müdahale niçin yapılmıştır? Bu durum bir redaksiyonun ön hazırlığı niteliğinde midir yoksa bir tahrifat mıdır? Yüzyıllar içerisinde bazı eserlerin bu şekilde yeniden dönemin diline göre düzenlendiği örneklerin varlığına çalışmanın girişinde işaret edilmiştir. Burada farklı olan durum bu eserlerin bitmiş biçimlerinin elimizde bulunması ve eseri yeniden istinsah eden kişinin bunu döneminin Türkçesine göre yeniden tanzim ettiğini eserinde açıkça belirtmesiydi. Hâlbuki bu Garib-nâme nüshasında bu müdahalenin niçin, ne zaman ve kim tarafından yapıldığı belli değildir.

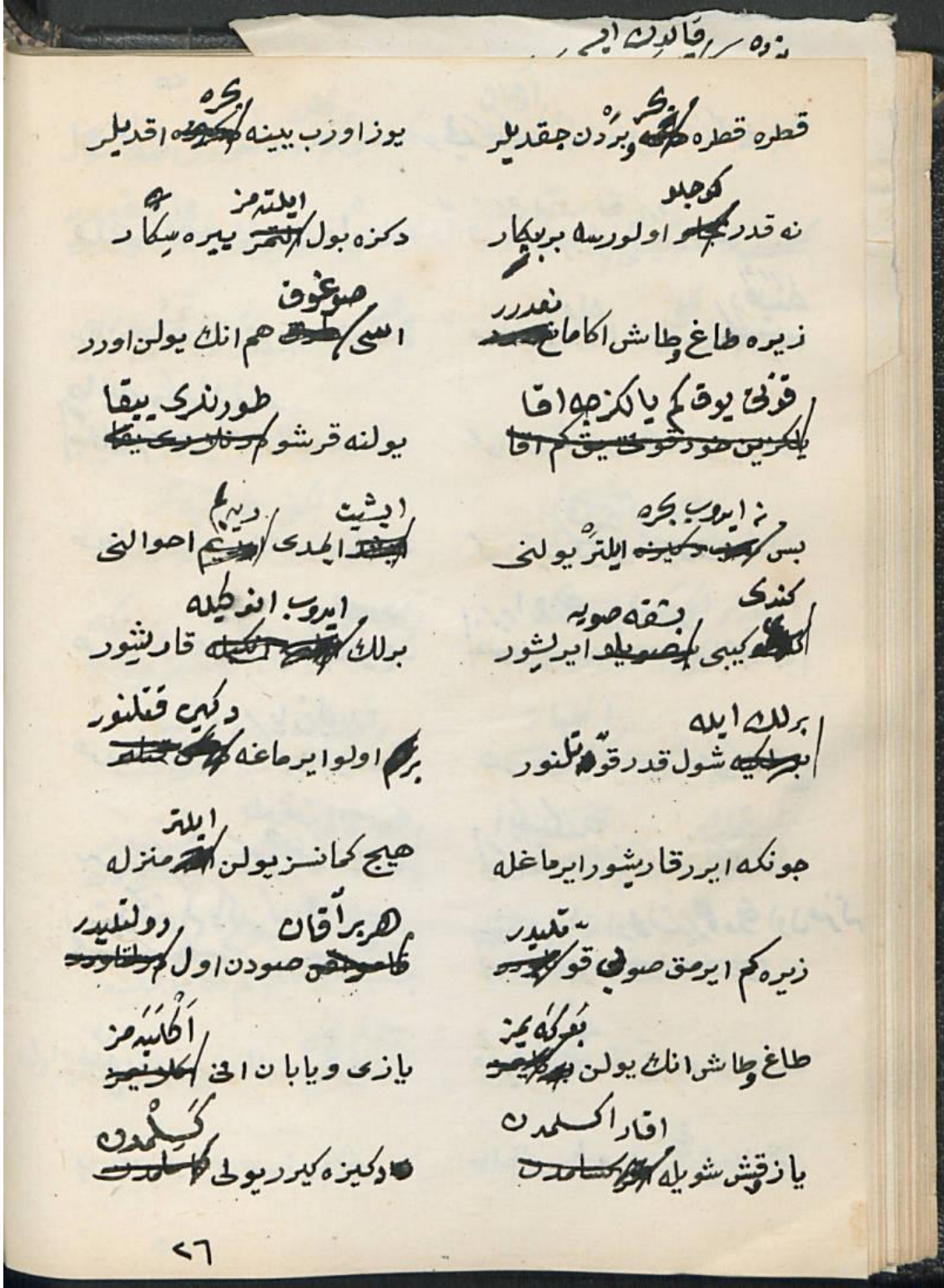
Diğer taraftan bu müdahaleyi yapan kişinin Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini iyi bildiği de göz ardı edilmemesi gereken bir başka husustur. Redaksiyonu yapan kişi Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait pek çok sözcüğün anlamını bilmekte, eserde Eski Anadolu Türkçesine mahsus kullanılan ekleri ve yapıları güncelleyebilmektedir. 32b/1'de geçen "dirven" sözcüğündeki şahıs ekini "direm"; 33a/1'de "dütavuz" sözcüğündeki şahıs ekini "tutarız"; 36a/2'de "buluban" sözcüğündeki zarf-fiil ekini "bulup" biçiminde; 16b/2'de "kirtü" sözcüğünü "gerçek"; 28b/1'de "öndin" sözcüğünü "önce"; 35a/3'de "yiyesi" sözcüğünü "yiyecek" sözcükleriyle değiştirmiştir. Yine Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan sözcüklerden bazılarını Arapça ve Farsça sözcüklerle değiştirdiği görülür: ögünü ~ aklun (40a/9), yahtu ~ şule (45a/9), eygü ~ rana (31a/11) vd. Görüldüğü üzere esere müdahalede bulunan kişi Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve muhtemelen kendi döneminde kullanılmayan "öndin, kirtü, yahtu, eygü" gibi sözcüklerin karşılıklarını ve gramer bakımından bazı düzeltmeleri doğru bir biçimde yapabilecek bilgiye sahipti.

Çalışmada ilk 138 sayfada yapılan düzeltmeler siyah mürekkepli yazıyla yapılmış, düzeltme yapılan ek, sözcük veya sözcük grubunun üzeri çizilmiştir. Bazı yerlerde bu karalama fazla olduğu için üzeri karalanan sözcükler okunamamış ve bunlar tasnife dâhil edilmemiştir. Yinelenen düzeltmeler de tasnife alınmamış, ilgili bir örnek konulmakla yetinilmiştir. Redaksiyon yapan kişi her zaman ek ya da sözcüklerin üzerini karalamamış harf düzeyindeki düzeltmelerde harfi eklemekle yetinmiştir. Özellikle orijinal nüshada görülen geçmiş zaman eki sürekli "dal" ile yazılmış ve düzeltme yapan bu yazımlara "ye" harfini eklemiştir. Bu harfin sonradan ekleme olduğu yazının stilinden anlaşılmaktadır. Orijinal metnin yazarı ilk hecede

bulunan yuvarlak ünlüleri yazarken "vav" harfini kullanmamış (uçmak ^واوجبات (2b/2), tokuz ^ططقتله (2b/5), urmuş ^واوروش (3b/10) eseri düzeltten kişi bu vavları kendisi eklemiştir. Dolayısıyla yazma esere müdahale eden okuyucu veya müstensih eseri imla, fonetik, morfoloji, söz varlığı hatta söz dizimi bakımından yeniden yazma süreci oluşturmuştur. Bu özellikleri itibarıyla eserde yer alan düzeltmeler / değişiklikler farklı başlıklar altında ele alınmış ve bunlara ait örnekler görsellerle beraber verilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde redaksiyonu yapan için R, orijinal nüshanın yazarı / müstensihi için M kullanılacaktır. Çalışmada Kemal Yavuz'un 4 ciltlik "Aşık Paşa, Garib-nâme" adlı eseri dikkate alınarak mukayese yapılmıştır.

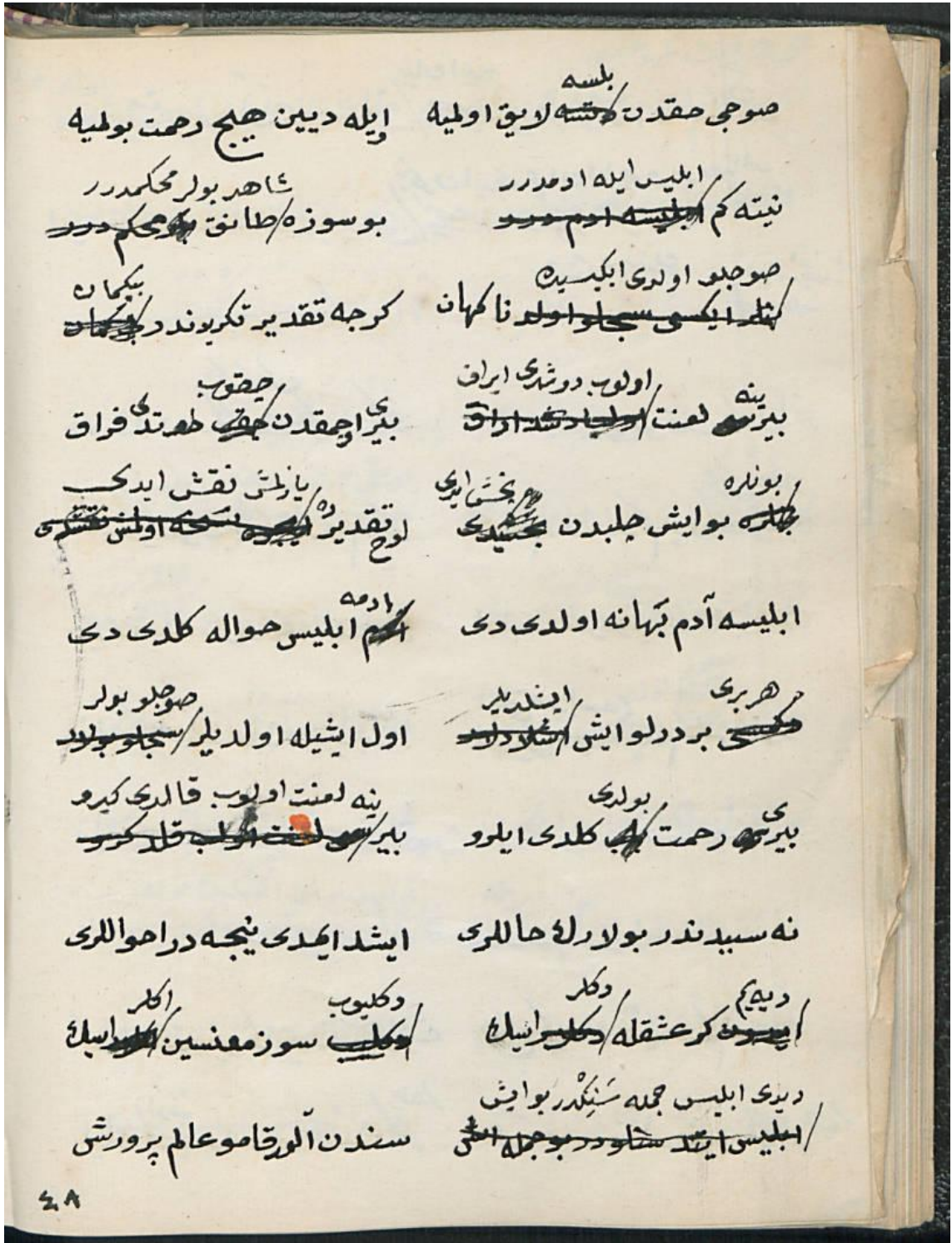
Metinde 51b'den itibaren sayfa atlanmış, 927. beyitten 10409. beyte geçmektedir. 51b-56b'ye kadar hem sayfa sırası karışmış hem de herhangi bir düzeltme yapılmamıştır. 56b'den itibaren 51b'deki sayfanın devamı konu işlenmiştir. 57a'dan itibaren tekrar sayfa karışmış, 10550. beyitle başlayan sayfa gelmiştir. 57a'dan 62a'ya kadar sayfa tekrar karışmıştır. Kitabın

temmet kısmı araya girmiş fakat tarih bölümü yazılmamıştır. 62a'da kaldığı yerden devam etmiş, düzeltmeler de bu kısımda devam etmiştir.

Görsel 1: Eserin 26b sayfası.

Görsel 2: Eserin 48/b sayfası

3. İnceleme

3.1. İmla

3.1.1. Yanlış İmlaya Müdahale

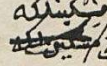
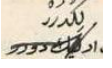
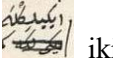
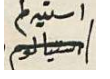
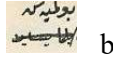
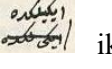
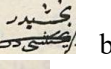
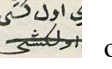
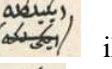
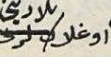
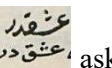
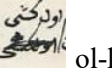
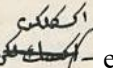
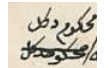
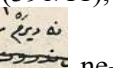
R metinde imlası yanlış olduğunu düşündüğü bazı sözcüklerin üzerini çizerek yeniden yazmış veya harf eklemesi yaparak düzeltme yapmıştır:

gelüpdür (4a/7), kaynakdur (5a/2), tanrı (13a/7), bulupdur (13a/11), bulardan (14b/11), etegini (25b/5), gelüben (27a/2), yönleri (27a/3), dirilüp (28a/3), bunaldım (30a/8), döndü (30b/3), güder (31a/5), irtte (33a/2), okı (33a/8), ataları (33b/3), kulag (34a/8), yohsa (34b/4), yoldaş (34b/6), kalan (34a/2), işidesin (40a/8), aragıl (40a/9), âşıkun ~ âşıkun (41b/11), ögin (42a/7), gösterür (43a/8), olsun (44a/6), yok-durur (45a/3), kurmuş (45b/6), kulak (46b/6), işle (46b/11), düşdi (48b/4), senün (49a/2), olur (49a/5), dünyada (51a/9), togar (51a/11), gösteren (62b/6), bunlara (64b/4), kopar (65a/9), gündüzin ~ gündüzün (68a/9)

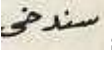

3.1.2. Uygur İmla Geleneğine Müdahale

Türkçenin yazımında Uygur harflerinden Arap harflerine geçildiği süreçte, Arap harfleriyle yazılan Türkçe metinlerde bir süre Uygur imla geleneği sürdürülmüştür. R, bazı sözcüklerde EAT döneminde kullanılan Uygur imla geleneğinin yazım biçimlerine müdahalede bulunmuş, M'nin bu imla geleneğine göre yazdığı bazı sözcükleri Arap-Fars imla geleneğine göre yeniden düzenlemiştir. Sözcük kök veya gövdesinden ayrı yazılan yapılar bitişik yazılarak düzeltilmiştir:

medhi-dür (1b/3), şek-leri (11b/6), müşrik-leri (11b/6), bilmek-dür (12a/4), habibüm-sin-didi (14a/6), sultan-lıgımı (19b/10),

 miskin-lige (19b/10), erlik-durur (21a/9), iki-likle (21a/10), isteye-lüm (22b/5), bulma-yasın (23a/1), iki-likde (23a/7), bahşı-dur (25b/8), ol-kişi (30b/2), iki-likle ~ ikilikle (32a/5), oğlan-larını (32b/7), aşk-dur (39b/11), ol-kişi (46a/10), eksük-ligin (48a/4), mahkûm-degül (48a/5), ne-dirven (69a/5)

Bazı sözcüklerde Uygur imla geleneğine müdahale edilmemiş olup bu örnekler sayıca çok azdır. R'nin bunları gözden kaçırma ihtimali yüksektir çünkü aynı sayfada iki satır altındaki aynı sözcüğe müdahale etmiştir:

 sen-dahı (24a/7, 33a/7), iki-lik (32a/3)

Uygur imlası gereği gerek kalın sıradan gerekse ince sıradan /s/ ünsüzü için س (sin) harfi kullanılmıştır. R, bazı örneklerde bu duruma müdahale etmiş ve kalın sıradan sözcüklerdeki bu harfi ص (sad) harfi ile değiştirmiştir:

 suçlu ~ suçlu (48b/7)

3.1.3. Harf Tercihine Müdahale

M, metindeki bazı /e/ ve /a/ ünlülerinin gösteriminde Uygur imla geleneğine uygun olarak ا (elif) harfini kullanmış, R ise bunun yanlış bir yazım biçimi olduğunu düşünüp bu harf yerine ه (he) harfini yazmıştır:

 bilesin (1b/2), kullarına (14b/4), degmelere (19b/7), ola (22b/1), isteye-lüm (22b/5), gözleye-lüm (22b/7), sana (23b/2), girmeyeler (25b/6), bana (33a/4), sıyasın (36a/11), olsa (36b/1), toprak ~ toprak (38a/11), kıla (41a/9), kala (47a/4), bile (47b/9)

3.1.4. EAT'ye Göre Yazılmış Bazı Ek, Edat ve Sözcüklerin İmlasına Müdahale

R, yazımı eski Anadolu Türkçesi dönem özellikleri bakımından uygun olan bazı sözcükleri değiştirerek yeniden yazmıştır:

 döşedi (10b/4), taparlar-ıdı (15b/2), kaçurdılar ~ kaçırıldılar (16a/8), söyler-ıdı ~ söyler idi (18b/2), artug ~ artık (21a/5), birliğ-ile (21b/2, 26b/7),

انك ايله / انك ايله ad anunla ~ anun ile (22b/11), eksügi ~ eksigi (25a/2), düpdüz ~ dümdüz
 (25a/4), bini²² ~ beni (30b/10), gelün (31b/2), tokuz (31b/9), iltür
 (32a/2), bol-ıdı ~ bol-ıdı (32a/11), eyle ~ öyle (33b/9), kodı ~ koydı (36a/1),
 kimse-y-ile ~ kimse ile (37a/5), karışupdur (38a/5), canun
 (38a/10), gizlüdür ~ gizlidür (39b/3), tamu-y-ıla ~ tamu ile (39b/7), kendü ~
 kendi (41b/2), akıl-ısan ~ akıl isen (44b/2), dünye-lige ~ dünya-lığa (47a/10),
 sustlık ~ süstliği (47b/5), arap ~ arayup (47b/9), bahş-ıdı ~
 bahş idi (48b/5), andakı ~ andaki (69a/7)

3.1.5. Yanlış Okunabilecek Sözcükleri Harekeleme

R, bazı sözcüklere hareke koyarak bu sözcüklerin doğru bir biçimde okunmasını amaçlamıştır. Bu sözcüklerin büyük çoğunluğu eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde yaygın olarak kullanılan sözcükler olup R'nin yaşadığı dönemde güncelliğini yitirmiş olması muhtemeldir. Bu sebeple R, bu sözcüklerin doğru bir biçimde okunabilmesi için harekeleme yöntemi kullanmıştır. Bu şekilde harekelenmiş sözcüklerin sayısı metinde sınırlıdır:

üslük (24b/4), degmeler (24b/8), elün (24b/10), and (30a/6),
 ögin (31a/1), evindedür (32a/2), eyü yavuz (32a/10), dönüm
 (32b/4), sın (33a/3), evdir (37b/9), berkinmiş-durur (40b/8), kezin
 (41a/5), gizlenü (41a/7), toptolu (42b/5), yener (43b/11), tanlaya
 (45a/7), avuç (47b/7), yöriyen (49a/2), berkidüpdür (64a/5), düzilüpdür
 (64a/7), sıya (64a/11), yigrek (65b/2)

3.2. Fonetik

3.2.1. Bazı Sözcüklerin Seslerine Müdahale

θ ~ ʃ tercihi:

²² Bu imlada muhtemelen kapalı e ünlüsü gösterilmiştir. Ben kişi zamirinin “bên” biçiminde açıkça yazılmış ve R bunu kendince düzeltme yoluna gitmiştir.

R, EAT döneminde yazımı alternanslı olan bazı sesleri değiştirmiştir. M'nin kalın sıradan sözcüklerde düzenli olarak د (dal) ile yazdığı fiil ve isimleri R'nin sürekli ط (tı) ile değiştirdiği görülür. Korkmaz²³ bu nüshadaki durumun tersi bir durum oluşturacak biçimde bir eserin yazmasında ط (tı) ile yazılan örneklerin başka bir yazmasında د (dal) harfine çevrilmişse bu kopyanın yapıldığı dönem ve bölgede artık t-> d- değişiminin yaygınlaştığı yargısına varılabileceğini belirtir. Akca²⁴ ise bu tür kelimelerin ت (ط) harfiyle yazılmalarının ses bilgisi değil, imlayı ilgilendiren bir mesele olduğunu o dönemdeki müelliflerin ت (ط) ile yazdıkları aynı kelimeyi د (د) ile yazmalarının imla sorununa işaret ettiği görüşündedir. Talat Tekin, art ünlülü sözcüklerin başındaki t sesinin ت (ط) harfiyle yazılmasını, Anadolu'da Oğuz lehçesinin yazımı için başvurulan ve daha sonra Osmanlı Türkçesinde kurallaşan imla sisteminin Doğu Türkçesinden farklı uygulamalarından biri olarak değerlendirir.²⁵ Eserde söz başında ötümlü /d/ ünsüzü taşıyan sözcükler R tarafından ötümsüzleştirilerek /t/ ünsüzüyle değiştirilmiştir:

طوردی durdu ~ turdu (3b/5), طورتوق دوتدوک dutduk ~ tutduk (7b/3), طره داşرا ~ تاşرا (8a/1), طرد دورا ~ تورا (9b/9), طوغه دوغا ~ توغا (9b/10), طومش دوتمش ~ توتمش (22b/10), طويدلر دويدلر ~ تويدلر (23a/6), طوتيمانلر دوتيمانلر ~ توتيمانلر (49b/10), نھاغيدر داغيدور ~ تاغيدور (64b/11), طوتساک دوتساک ~ توتساک (69b/11)

θ ~ z tercihi:

Metinde çok fazla örneği görülme de bir yerde kalın sıradan diğer yerlerde ince sıradan sözcüklerde R, dal (د) harfiyle yazılmış sözcüklerde bu harf yerine ت (ت) harfini kullanmıştır:

ادلايپ ~ اتلايپ (28a/9), دک (durıcak) ~ تک (turıcak) (68a/3), ایشیت ~ ایشیت (1b/2, 17a/8, 21b/6, 32a/8, 69a/4)

u ~ Σ tercihi:

/ò/ ünsüzü Türkçenin asli ünsüzlerinden biri olmayıp eski Türkçe metinlerinde görülmez. Sızıcı h sesi tarihî Anadolu ağızlarında Orta Anadolu'dan Azerbaycan sahasına doğru ilerleyen bir dil özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶ Daha sonraki dönemlerde söz başındaki /k/ ünsüzü sızıcılaşarak bu sese dönüşmüştür. Söz içi /k/ > /h/ değişimi ise daha çok Eski Anadolu Türkçesinde görülen bir değişikliktir.²⁷

Metinde M tarafından sızıcılaşmış /h/ iç sesi bulunan sözcükleri R, kaf (ق) harfiyle yeniden yazmıştır:

²³ Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, (Ankara: TDK Yay., 2023), 502.

²⁴ Hakan Akca, "Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Baş t- / d- Meselesi." *Türkbilgi* (34), (2017): 22-23.

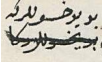

²⁵ Talat Tekin, *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, (Ankara: Simurg Yay., 1997), 78.

²⁶ Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar." *Türkbilgi* (4) (2002): 118.

²⁷ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı İndeks-Gramer*, (Ankara: TDK Yay., 1963), 418.

 çalhanur ~ çalkanur (4b/9), yayhanur ~ yaykanur (4b/9), uyhuya
~ uykuya (24a/3), dakı ~ dahı (24b/5, 33a/4, 50b/2), ohur ~ okur (62b/4),

Bazı örneklerde hı (خ) kullanılan yazımlara R dokunmamıştır:

 yohsullarına (14b/4), yohsul (25a/10)

Tek örnekte ise sızıcılaşmış /k/ sesi R tarafından yine eski biçimiyle yazılmıştır:

 yoksa ~ yohsa (31a/8)

$\Sigma \sim \emptyset$ tercihi:

Eski Anadolu Türkçesine ait metinlerde bir kural olarak son seste ötümsüz kullanımlar yaygın bir şekilde görülmekle birlikte, yine her metinde az da olsa sözcük sonunun ötümlü yazıldığı örneklere de rastlanılmaktadır.²⁸ Bu durum Orta Türkçe lehçeleri içerisinde Eski Anadolu Türkçesi için karakteristik ötümlüleşme (sonarisation) hadisesi, ünlülerin ünsüzlere etkisi sonucu ortaya çıkmaktadır.²⁹ Metinde M tarafından son sesleri ötümsüz olarak yazılan sözcükler R'nin müdahalesiyle ötümlü hale getirilmiştir:

 yaylakları ~ yaylagları (28a/7), çakmak ~ çakmag (30a/4),
dostlık ~ dostlık (44a/4), sagrakı ~ sagragı (45b/9)

Yuvarlak Ünlülü Bazı Sözcükler

R, eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü biçimde yazılan bazı sözcüklerin bu yuvarlak ünlülerine müdahalede bulunmuş ve onları dar ünlülü biçimde yazmıştır:

 kendü³⁰ ~ kendi (50a/5, 63a/5), eyü ~ eyi (50a/7), nedür ~ nedir (50b/10)

Bir örnekte ise Eski Anadolu Türkçesinde ikinci hecesi dar ünlülü yazılan “boyın” sözcüğünü “boyun” biçiminde yazarak değiştirmiştir: boyın ~ boyun (65b/6)

3.3. Ekler

3.3.1. EAT Eklerine Müdahale

²⁸ Akyıldız Ay, Didem. “Yunus Emre'nin Eserlerinde İç Ve Son Seste Görülen /k/ > /à/ ve /t/ > /d/ Ötümlüleşmelerinin Günümüze Yansımaları.” *Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına Uluslararası Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Oluşu Sempozyum Kitabı* içinde. (Ankara: TDK Yay., 2021), 59-60.

²⁹ Yıldız, Osman. “Miftâhu'l-Ferec'de Son Seste Ötümsüz-Patlayıcı Ünsüzlerin Ötümlüleşme veya Ötümsüz Kalma Durumu”, *Turkish Studies*, S 6/1 (2011): 158.

³⁰ R, “kendü” sözcüğünü düzenli bir biçimde “kendi” biçiminde düzeltmiştir.

R, Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan bazı yapım ve çekim eklerini kendi dönemine göre harf ve hareke ekleyerek düzenlemiştir. {-Gİl} teklik 2. şahıs emir eki; {-mAdIn}, {-(y)UbAn} zarf-fiil eki; {-vAn} 1. tekil şahıs eki, {-AvUz} çokluk 1. şahıs eki; {-(y)IsAr} gelecek zaman eki gibi eski Anadolu Türkçesinin karakteristik ekleri R tarafından yeniden yazıma tabi tutularak eski olduğu düşünülen biçimleri “güncel” hâle getirilmiştir.

دیبوب / دیوبوب dip ~ diyüp (4a/1), دوردمن / دوردن durmadın ~ turmadan (4b/6), دیشتمیزدور / دیشتمیزدور işitmedükdür ~ işitmemişdür (5b/3), دیشتمیزدور / دیشتمیزدور bilmedükdür ~ bilmemişdür (5b/3), اولمادان / اولمادان olmadın ~ olmazdan (6b/9), دنگری / دنگری tanrını ~ tanrıyı (15b/4), دونهز / دونهز dönmezüz ~ dönmeyiz (15b/7), دیهیم / دیهیم eydeven ~ diyeyim (17a/8), دیور / دیور sürgil ~ yüri (19a/3), دیزلور / دیزلور gizlüdür ~ gizlidir (22b/6), باق منو / باق منو bakgıl ~ bak şu (23b/10), دیتدیگ / دیتدیگ bitdüg-içün ~ bitdik-içün (24a/5), گیتدیگ / گیتدیگ gitdüg-içün ~ gitdik-içün (24a/5), اولشده / اولشده ulaşu-bilirsen ~ ulaşabilirsen (27a/9), یالوز / یالوز yalnızım ~ yalnızca (28a/1), قشلاب / قشلاب kışlap ~ قشلاب / قشلاب kışlayup (28a/8), ایله دیهیم / ایله دیهیم eydiserven ~ eyleyeyim (29b/1), بو کزین / بو کزین bu kezın ~ بو کز / بو کز bu kez (31a/2), باکیزده / باکیزده çakmakda mısa ~ çakmakda ise (31a/7), صا شده / صا شده taşda mıssa ~ taşda ise (31a/7), دیور / دیور yalnızım ~ yalnız (32a/5), دیرین / دیرین dirven ~ direm (32b/1), دیور / دیور dutavuz ~ tutarız (33a/1), الوبان / الوبان aluban ~ alup (33a/2), صای سن / صای سن saygıl ~ say sen (34a/1), دیوبوب / دیوبوب buluban ~ bulup (36a/2), صای سن / صای سن saygıl ~ sayasın (34a/1), دیور / دیور tokvan ~ tokum (37a/1), یازلور / یازلور yazludur ~ yazılıdır (39b/4), دیور / دیور durmadın ~ turmayup (40b/3), دین / دین gizlenü ~ gizlenen (41a/8), دیوبوب / دیوبوب azmadın ~ azmayup (46a/11), دیشدور / دیشدور iresidür ~ irişüp (47a/2), دیهیم / دیهیم eydeven ~ diyeyim (48b/10), دیور / دیور eksüklüyem ~ eksikliyem (49a/10), دیور / دیور bilüdura ~ bile tura (49b/8), دیور / دیور bulmadısa ~ bulmaz ise (62a/3), دیور / دیور okulum ~ okuyalum (63a/4), نفسکه / نفسکه nefsüne ~ nefesine (65b/6), نه دیرین / نه دیرین ne-dirven ~ ne direm (69a/5)

R'nin bazı eklere müdahale etmediği görülür ve bunların sayısı çok azdır. Bu örneklerin üçü de {-(y)IsAr} gelecek zaman ekinde olup bu sözcüklerin imlasına müdahalede bulunulmuştur:

ایندیریسر / ایندیریسر indiriser (20b/8), ایرمیسیر / ایرمیسیر irmeyiser, گورمیسیر / گورمیسیر görmeyiser (62a/4)

Sadece tek örnekte {-y(Up)} zarf-fiil eki yerine {-y)UbAn} zarf-fiil eki yazılmıştır:

اغلیوب
اغلیوب

aglayup ~ aglayuban (30b/8)

3.3.2. Bazı Eklerin Yazımını Düzeltme

M görülen geçmiş zaman ekini düzenli bir biçimde sadece dal (د) harfi ile yazmış bu ekin ünlüsünü göstermemiştir. R ise bu ekin yazımına ye (ی) harfini ekleyerek bunu düzeltmiştir:

صلدی saldı (3b/1), ایشدی iştıdı (3b/3), کلدی gelmedi (6b/11, 18a/6), اولدی olmadı (7b/5),
دزدی düzdi (8b/5), قلدی kıldı (11a/8), اولدی oldı (20a/9), کلدی geldi (3b/5, 20b/2), ویردی virdi
(20b/6), قودی kodı (22b/9), اوردی urdı (31a/3)

Geniş zamanın olumsuz biçimi olan {-mAz} ekinin yazımına R müdahale etmiştir:

قومز
قومز

komaz (24a/1)

M, {- (y)Up} zarf-fiil ekini düzenli olarak be (ب) ile yazarken R, bunu düzelterek (-Up) (وب) biçiminde yazmıştır:

گولپدر
گولپدر

gelüpdür (4a/7),

یوگرشوب
یوگرشوب

yügrüşüp (8a/9),

استیوب
استیوب

isteyüp (10a/6)

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü biçimde olan isimden isim yapım eki {+IU}R'nin müdahalesiyle (+li) olarak yazılmıştır:

گیزلیدر
گیزلیدر

gizlödür ~ gizlidür (24b/9)

3.4. Sözcük

3.4.1. EAT Sözcüklerine ve Yapılarına Müdahale

R metinde Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde sıkça kullanılan sözcükleri değiştirmiştir. Bu değişiklik genel itibarıyla eş anlamlı sözcüklerden seçilmiş, bazen de beyte uygun düşenler yazılmıştır. Bir diğer ifadeyle 14. yüzyılda kullanılan sözcüklerin birkaç asır sonra yerine kullanılmaya başlayan sözcükler metne eklenmiştir. “görkklü, kirtü, utlu, söyündür-, dapa, viribi-, kirtin-, geldeçi, yavlak, yahtu, yarıçı, öndin, birle” gibi pek çok isim ve fiil R tarafından güncel sözcüklerle değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra “sevdük mal, yaradur degül, degme birisi” gibi bazı eski Anadolu Türkçesi yapıları da değiştirilmiştir.

کندی
کندی

kendü ~ kendi (10b/10),

دیدی
دیدی

eytdi – didi (11a/11, 15b/5),

ویریدی
ویریدی

viribidi ~ virdi

انا (11b/10),

سودمالی
سودمالی

sevdük malımı ~ çok malımı (12a/11),

سویندردی
سویندردی

söyündürdi ~ söndürdi

(12b/3),

یارادولمز
یارادولمز

yaradur degüldüm ~ yaradulmaz idi (14a/7),

کیمس
کیمس

kimesne ~ bir kişi (14a/11),

görlü ~ güzel (15a/1), bunlarla ~ bunlar ile (15a/3), kirtü ~ gerçek (16b/2),
 eydeyüm ~ diyeyim (17b/3), utlu ~ suçlu (17b/10), kimsene ~ bir kişi (18b/6),
 ölmesüz ~ ta ebed (21b/4), çalabun ~ hüdanun (21b/6, 22b/5), yazlıdur ~
 yazılıdur (22a/4), üzresine ~ üzerine (22b/6), ollum ~ olalum (22b/8),
 bigi ~ gibi (22b/10), kanda ~ nice (23a/3), tamu dapa ~ tamu içre (23b/1), eyde
 ~ diye (23b/11), kirtü ~ togrı (24a/10), yazlıdur ~ yazılıdur (24b/7),
 iltemedi ~ ulaşırdı (26a/9), eyle ~ öyle (27a/10), deginesin ~
 ulaşsın (27b/4), eydeven ~ söyleyeyim (28a/4), öndin ~ önce (28b/1),
 kirtindi ~ uydu (29a/1), arkun arkun ~ ağır ağır (29b/10), dünle ~ gice
 (30a/1), ta ol oht olunca ~ ta sabah olunca (30a/3), kavlıgından ~
 kisesinden (30a/4), tap ~ pek (30a/8, 30b/11), kabe dapa varuram ~ niyet itdüm
 kabeye (30a/9), taşda ~ taşra (30b/5), çapındı ~ yüz tutdı (30b/7),
 ölmesüz ~ hakile (31b/1), bir key ~ bir kere (32b/1), degme birisi ~ her
 birisi (32b/2), irtre ~ yarına (32b/10), kamusı ~ cümlesi (34a/10),
 dartışukdur ~ söz çokdur (34b/3), geldeçünin ~ geleceğün (34b/4), yavlak ~ pek
 (35a/1), armışlar ~ yorulmuşlar (35a/1), yiyesi ~ yiyecek (35a/3),
 ayruk ~ başka (35a/6), n'olasını ~ davasını (35b/2), ayruk ~ başka
 (36b/2), udlu ~ suçlu (37a/3), yahtuluk ~ nurlar (39a/10), yüz
 bin yigirmi dört bin ~ yüz ile yigirmi dört bin (44b/9), eyle ~ öyle (45b/10),
 yarıçısı ~ yardımcıısı (47a/10), nede-y-idi ~ neden idi (48a/2), eksük ~
 eksik (48a/5), degmesi ~ her biri (48b/7), kendözinden ~ kendisinden (49a/6),

kendözüne ~ kendine (62a/1), anda ~ ol (62a/4), okımaya ~ okumaya (62b/5), kança ~ kanda (62b/5), birle ~ ile (64b/6), berk ~ pek (68b/3)

Bazı sözcüklere müdahale edilmemiş olup bunlar birkaç örnekle sınırlıdır:

eytdiler (15b/10), kankısında ~ kankısında (22a/4)

50/1'de "kendözünde", 50b/2, 64a/4'te "kendözünü" sözcüklerine müdahale edilmemiştir.

3.4.2. Peygamber İsimlerine, Dinî Şahsiyetlerin Sıfatlarına, Dinî Bazı Kavramlara ve Tanrı Lafzına Müdahale

R'nin metinde dinî terim ve isimlere müdahalede bulunduğu görülür. M tarafından yalnız halde yazılan bazı isimlere R bazı sıfatlar eklemiştir:

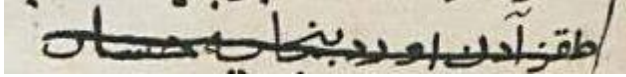
tanrı ~ tanrı tealanın (8a/4), nebimüzün ~ peygamber efendimizün (10b/1), nebimüzün nübüvvetin ~ sultan-ı enbiya resul-i kibriya efendimizün nübüvveti (13b/10), âdeme ~ âdem peygamber (17b/6), işaret nuha ~ işaret nuh peygamber (18a/1), işaret musaya ~ işaret musa peygamber (18a/8), halilullah ~ halilullah peygamber (18b/4), işaret davuda ~ işaret davud peygamber (18b/10), süleyman ~ süleyman peygamber (19a/6), isa ~ isa peygamber (19b/2), yusuf ~ yusuf peygamber (19b/8), işaret nebimize aleyhi's-selam ~ işaret sultan-ı enbiya habib-i hüda peygamber efendimize (20a/3), işaret sahabeye ~ işaret ashab-ı kiram hazeratına (20b/3), tefsir ider ~ ayet-i kerimesini tefsir ider (50a/2), kılır ~ ayet-i kerimesini tefsir ider (50a/3)

3.4.3. Yazımı Yanlış Sözcüklere Müdahale

R'nin metinde yanlış yazılmış sözcüklere de müdahale ettiği görülmektedir. M, metnin genelinde bazı sözcüklerin ünlülerini, özellikle de yuvarlak ünlüleri yazmamıştır. Sonradan eklenen harflerin sözcüklerin uygun yerlerine yazıldığı anlaşılmaktadır:

 uçmak (2b/2), tokuz (2b/5), urmuş (3b/10), döndürür 4b/8, sonda (8b/8), ol-durur (8b/10), üstinde (9b/2), koldaşlığı (9b/5), eyledi (37b/4), uçmag-ıla (39b/7)

M, bazı sözcüklerde ünlü harflerini göstermemiş, R buna müdahale etmiş bazen mısranın tamamını çizip düzeltilmiş biçimini yazmıştır:

 tokuz adın urdı buncaya hisab (2b/5)

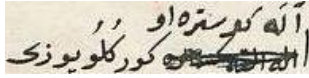
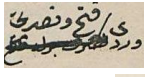

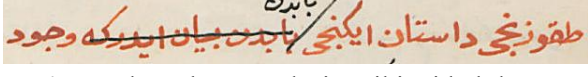
3.4.4. Bazı Sözcükleri Eş ve Yakın Anlamlarıyla Değiştirme

Metinde bazı sözcüklerin eş veya yakın anlamlarıyla değiştirildiği görülür:

 kelam ~ söz (4a/1), bakup ~ görüp (9a/6), yüz
bin kez ~ yüz kere (9a/11), kimse ~ kişi (10a/6), gündüz ~ gün (3b/6),
 dün ~ gece (12a/3), aslı ~ gerçek (23a/2), kanca ~ kanda (25a/6), gönüle ~
kalbe (26a/5), göçün ~ kaçun (31b/2), iy hüdaya ~ ya ilahi (31b/6),
 üstinde ~ üzerine (34a/7), dün ü gündüz ~ gece gündüz (43b/11),
 içinde ~ içre (46a/8), kimsenin kim ~ şol kişi kim (46b/1), kimse ~ kişi
(62b/8), dartıldı ~ çekildi (66a/3), gidermez ~ ayırmaz (67b/5)

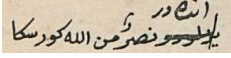
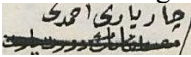
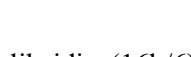

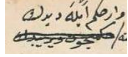
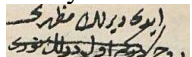

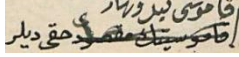

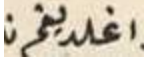
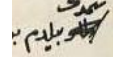
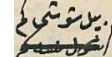

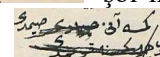
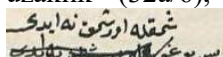

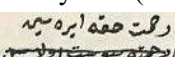

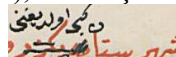
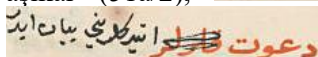

3.4.5. Bazı Sözcükleri Metinden Çıkarma

R metin içerisinde bazı sözcükleri tamamen çıkarmıştır:

 ala ilte göstere görklü yüzi ~ ala göstere o görklü yüzi (7a/8),
 virdi nusret **birle** feth ~ virdi feth ü nusret (11b/9), ikilik **kop** ~ ikilikden
(26a/8), tokuzuncu dasitan ikinci babdan
beyan ider ki vücud ~ tokuzuncu dasitan ikinci babdan vücud (62b/10)

3.4.6. Bazı Sözcüklerin Yerine Farklı Sözcükleri Koyma

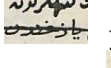

Metinde ciddi manada metin tamiri söz konusudur. R metnin başından itibaren beyitlere sözcük düzeyinde önemli müdahalelerde bulunmuştur. Anlamı hemen hemen bozmayacak biçimde R'nin bazı sözcükleri metinden çıkarıp kendi seçtiği sözcükleri koyduğu görülür:

 yazıdır nasrun min-Allah görsene ~ **andadur** nasrun min-Allah görsene (11b/9), resul ~ nebi (13a/6), mustafanun dört yarın ~ çar-ı yar-i ahmedi (14b/6), birlik eylen ~ birlik idin (16b/6), deferruc it ~ defekkur kıl (17a/7), kaldı bünyad ~ oldı bünyad (18a/7), hükm-içün viribidük ~ var hükm eyle didük (19a/1), ruhdur kim ol dirlik nurı ~ ruh idi dirlik mazharı (19b/3), kamusunun maksudı hakkı diler ~ kamusı leyl ü nehar hakkı diler (20b/11), inşaallah kim ~ fazlı ile ol (21a/2), hükm eyledi ~ hakim oldı (21b/2), ömrin süre ~ ömri geçe (24a/8), okı ~ ahı³¹ (24b/5), zari kıldı ~ yalvardı (30a/11), zari kıldugum ~ agladugum (31a/6), bellü bildüm ~ şimdi bildüm (31a/9), şol nese kim ~ bil şu şey kim (31b/3), yavuzluk ~ uzaklık (32a/6), hiç kimesne koymadı ~ kimse anı sımadı (33b/5), pes bu gavga ile urışmak ne-y-idi ~ pes boguşmakla urışmak ne idi (36a/5), yönin ~ yüzin (34a/10), eyle olsa ~ bu nazarla (39b/3), görklü ~ gerçek (39b/11), rahmete peyvest olasin ~ rahmet-i hakka iresin (40a/2), öğrenüpdür ~ alışıpdur (43b/10), yüzün taze ~ yüzün suyıla (44a/5), kim bular ~ ehli hem (45b/1), uşbu ~ hem (45b/9), dutsa ~ bilse (48b/1), hem iy yar ~ aşikar (51a/2), şehristana benzer ~ şehristan gibi olduğunu (62b/11), davet kılır ~ davet itdüklerini beyan ider (63a/2), dartışurlar ~ çalışurlar (64b/9), ayrug ~ artuk (65b/8)

3.4.7. Türkçe Sözcüklerin Yerine Arapça/Farsça Sözcükler Koyma

³¹ Burada “ahı” sözcüğünü ikame etmesinin nedeni ilk mısradaki “dakı” sözcüğünü “dahı” sözcüğüyle değiştirmesidir.

R metinde bazen Türkçe olan sözcüklerin yerine Arapçadan veya Farsçadan eş anlamlı sözcükler eklemiştir:

شاهد / شاهد danuk ~ şahid (12a/2), dün ~ leyl (12a/2), gibi ~ manendi (14a/11), kamu ~ cümle (23a/4), kıragina ~ kenarına (29a/8), yazugından ~ günahlarından (29b/6), deniz ~ bahr (30a/1), ölüme ~ mevte (30b/3), eygü ~ rana (31a/11), dilek ~ maksud (35a/6), ilk ~ ibtida (35a/7), kamusı ~ cümlesi (34a/10), kamu dil ~ her dilin (34b/1), dilegin ~ muradın (38a/9), çalabun ~ hudanun (38b/11), ögüni ~ aklun (40a/9), yahtu ~ şule (45a/9), her nesenün ~ her şeyi kim (46a/3), tanrı ~ hak (46b/6), tanuk ~ şahid (48b/2), dün ü gün ~ daim (64b/7), esriyen ~ mest olan (67a/9)

Çok az örnekte görülen bazı Arapça sözcüklerin yerine Türkçe sözcükler vardır:

 maksudı ~ isteği (34a/11), azad ola ~ kurtıla (39b/9)

3.4.8. Bazı EAT Sözcüklerini Bilmemesinden Yanlış Sözcükler İkame Etme

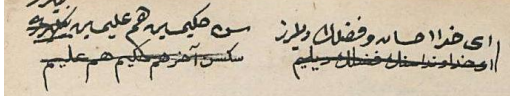
R, kendince düzeltmeler yaptığı metnin genelinde Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan sözcük ve gramer unsurlarını iyi sayılabilecek biçimde bildiği görülür. Kendi dönemine göre yeniden oluşturduğu metinde sözcüklerin ve eklerin ‘güncel’ halinde neredeyse hata yoktur. Bazı örneklerde yanlış anlamlandırma olduğu görülmekte, Eski Anadolu Türkçesi dönemi sözcüklerinin karşılığına tam oturmayan sözcükler yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum müstensihin orijinal metindeki ilgili yerleri iyi okuyamayıp bir sözcüğü ve sözcük kümelerini kendine göre yorumlayarak ya da başka sözcüklere benzeterek okumasından kaynaklanmaktadır.³²

 kelecileri ~ gelicileri (35a/10), belgülü ~ bilgili (44b/7), viribidi ~ virüp idi (49b/6), yağıdur ~ bağıdur (63b/2), viribir ~ virilür (63b/10), sinuksa ~ sınırsa (65a/2), nişe ~ nice (69a/9)

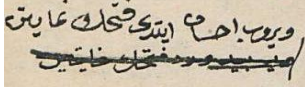
3.4.9. Bazı Beyitlerin Tamamen Değiştirilmesi

³² Tekin, Gönül Alpay. “Hamdullah Hamdi”nin Yeni Bir Leylâ ve Mecnun Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler”, *Journal of Turkish Studies*-3, Cambridge (1979): 312.

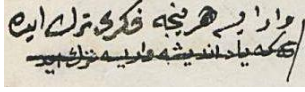
R, bazı beyitlerde sözcük değiştirmek yerine tüm beyti baştan sona kendince yeniden yazmıştır:

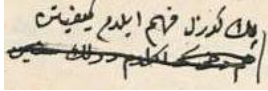
iy hudavenda senün fazlun delim ~ iy huda ihsan ve fazlun dilerin
sensin ahir hem hakim ü hem alim ~ sen hakimsin hem alimsin bilirsin (6b/1)

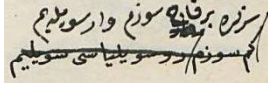
viribidi virdi fethün gayetin ~ virüp ihsan itdi fethün gayetin (11b/8)

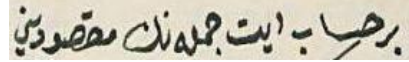
ne ki yad endişe varısa terk ide ~ var ise her nice fikri terk ide (13b/7)

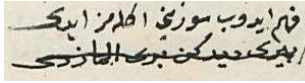
hem dahı key anladum dirlik sagın ~ pek güzel fehm eyledüm keyfiyetin (31a/9)

kim sözüm var söyleyesi söyleyem ~ sizlere birkaç sözüm var söyleyem (32b/11)

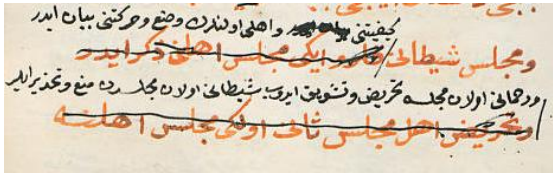

kamu alem sevdiği bir nesnedür ~ bir hisab it cümlesinin maksudını (34b/2)

biri didügin biri almaz-ıdı ~ fehm idüp sözünü anlamaz idi (34b/8)

R bazı başlıkların önemli bir bölümünü değiştirmiştir:

meclis-i şeytani kılur ve iki meclis ehlini zikir ider ve tahriz ehl-i meclis-i sani evvelki meclis ehline ~ meclis-i şeytani keyfiyetini ve ehli olanların vaz u hareketini beyan ider ve rahmani olan meclise tahriz u teşvik idüp şeytani olan meclisten men ü tahzir eyler (44a/9-10-11).

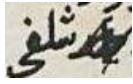

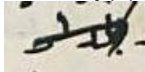

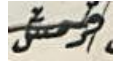

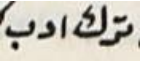

Sonuç ve Değerlendirme

Bugün pek çok nüshası elimizde bulunan Garib-nâme'nin her dönemde popüler olarak klasikleşen eserlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Dinî-tasavvufî bilgileri anlaşılır bir Türkçeye ifade eden Âşık Paşa yaşadığı dönemdeki Farsça yazma geleneğinin dışına çıkarak Türkçeyi edebî metin oluşturmada bir tercih olarak kullanmıştır.

Eserin çalışmaya konu olan nüshası ise hem gramer unsurlarının hem imlasının hem de söz varlığının değiştirilmesi suretiyle farklı bir örnek teşkil etmektedir. Ne zaman istinsah edildiği belli olmayan mevcut nüshanın yeniden yazılması girişiminin eserin tamamında görülmemesi sebebiyle yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Mevcut nüshayı kendi zamanının Türkçesine göre yeniden yazmaya başlayan R'nin bunu kendi isteğiyle mi yoksa bir talep üzerine mi yaptığıyla ilgili herhangi bir bulgu yoktur. Yeniden yazma girişimi için ele alınan Koç Üniversitesi Garib-nâme nüshası için şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

1. Eldeki nüshanın ne zaman ve kim tarafından istinsah edildiği belli değildir. İlgili kütüphane kaydında da buna dair bilgi bulunmamaktadır.

2. Orijinal nüshanın kendine özgü bir yazım özelliği mevcut olup M'nin hareke kullanmadan yazdığı eserde ünlüleri genel itibarıyla göstermediği görülür. Bu durum herhangi bir düzeltmenin yapılmadığı 51b-56a sayfalarında daha net biçimde görülmektedir. M özellikle yuvarlak ünlüleri ve /i/ ünlüsünü yazmamakta, R ise bunları düzenli bir biçimde düzeltmektedir.

 k(o)ldaşığı (9b/5), ç(o)kdurur (10a/4), y(o)ldaş (12a/8),
 (i)şid (21b/6, 34b/10), b(u)ld(ı)lar (23b/9), d(ö)nd(i)
(30b/3), k(u)rmış (45b/6), d(ü)zd(i) (53b/3), terk (i)d(ü)p
(53b/11), geld(i) (54b/11), b(u)nlara (55b/8), k(o)dı (56a/6),
(i)md(i) (56a/7), g(ö)stere (56a/7) vd.

3. Söz konusu yazmada R tarafından yapılan düzeltmeler sadece yazım yanlışlıklarına yönelik bir düzeltme midir sorusunun cevabı olumsuz olacaktır. R'nin yazıma yönelik ciddi düzeltmeler yaptığı anlaşılmaktadır. Akla gelebilecek ilk seçenek bir müstensih tarafından yazılan esere ikinci bir gözün bakması veya yazım yanlışlarını tespit etmesi yahut eserin bu düzeltmelere göre yeniden yazılması olabilir. Fakat dönem itibarıyla düşünüldüğünde bunun örneklerinin olup olmadığını henüz bilmiyoruz. Ayrıca eserin baştan sona bitirilmiş olması, bazı hataların acemi bir yazıcı işi gibi görünmesi ve kâğıt gibi değerli, o dönemde çok bol olmayan bir metanın bu şekilde harcanamayacak olması bu işin basit bir düzeltme işi olmadığını düşündürür. Tek bir müstensih tarafından yazıldığı anlaşılan metin müstensih eğitime veya medrese talebesinin eğitimi için kullanılma gibi bir ihtimalin çok uzağındadır. Bunun sıradan bir yazım düzeltmesi olmadığı açıktır.

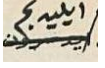

4. Bir başka husus R'nin sadece yazım düzeltmeleri yapmamasıdır. R metni söz varlığı düzeyinde de ciddi değişikliğe uğratmıştır. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi dönemi sözcüklerini çağının sözcükleriyle değiştirdiği açıkça görülmektedir. Sözcüklerin “güncel” hâle getirilmesi eserin başka bir yüzyılda o yüzyılın Türkçesine göre yeniden dizayn edildiği fikrini güçlendirir.

R'nin Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde tanıklanan “kirtü, utlu, ölmesüz, bigi, öndin, kirtindi, arkun arkun, dünle, kavlıgından, dartışukdur, geldeçinün, yavlak, armuşlar, ayruk, yahtuluk, yarıçısı, kendözüne, kaçça” gibi pek çok sözcüğe doğru karşılık gelen yeni sözcükler bulması, diğer taraftan Eski Anadolu Türkçesinin bazı karakteristik eklerini de doğru bir biçimde güncellemesi onun bu konuda yeterli bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan R Türkçe sözcüklere karşılık bazı Arapça-Farsça sözcükler kullanmıştır. Arapça-Farsçasını verdiği bu Türkçe sözcükler de aynı şekilde Eski Anadolu Türkçesi dönemi

sözcükleridir. yahtu ~ şule (45a/9), eygü ~ rana (31a/11), yazugından ~ günahlarından (29b/6), danuk ~ şahid (12a/2), ögünü ~ aklun (40a/9) gibi sözcüklere karşılık konulan anlamlar tam karşılıklarıdır. Buradan R'nin “yahtu, ög, yazuk, eygü, danuk” gibi sözcükleri bildiği anlaşılmaktadır.

Acaba R'nin yaşadığı yüzyıl Âşık Paşa'dan ne kadar sonrasıydı? Eğer eserin telifinden yüzyıllar sonra bu yeni sözcükler ve ekler konulduysa R bunları nereden, nasıl bilmekteydi? Sözcük düzeyindeki bilginin yanı sıra R'nin Eski Anadolu Türkçesi gramer unsurlarına da

hâkim olduğu görülür. eydeven ~ diyeyim (17a/8), yalnuzın ~ yalnızca (28a/1),

 eydiserven ~ eyleyeyim (29b/1), dirven ~ direm (32b/1), dutavuz ~

tutarız (33a/1), buluban ~ bulup (36a/2), azmadın ~ azmayup (46a/11), sayıl ~ sayasın (34a/1), ne-dirven ~ ne direm (69a/5) gibi örneklerde Klasik Osmanlı Türkçesinde artık kullanılmayan gramer yapılarının R tarafından “güncel” hâle getirildiği görülür. Buradan R'nin basit düzeyde bir yeniden yazıcı olmayıp onun eski Anadolu Türkçesine ait gramer unsurlarını da bildiğini kolaylıkla anlayabiliriz.

5. Bu eserde R'nin yaptığı bir tahrif mi yoksa redaksiyon mudur? R, 14. yüzyılda yazılmış olan bu eserin ne zaman istinsah edildiği belli olmayan bir nüshası üzerinde birtakım değişiklikler yapmıştır. Bunu keyfî mi yoksa dönemin bir ihtiyacı olarak mı yaptığı sorusu şimdilik cevapsızdır. R'nin yaptığı bir bakıma redaksiyon olarak da görülebilir. Yazılmış bir nüshayı kendi döneminin koşulları gereği ilgili yerlerini düzeltmiştir. Bu düzeltmelerden sonraki aşama muhtemelen eserin R'nin kendi dönem Türkçesine göre yeniden yazılması aşamasıydı. Şayet böyleyse R bu nüshayı bir karalama, ön hazırlık şablonu olarak kullandı. Çünkü yeni bir nüsha oluşturmak amacıyla eserin yeni baştan yazımı esnasında düzelterek metni yazmak karışıklığa yol açabilir, belki de bazı kısımlar atlanabilirdi.

6. Koç Üniversitesi Garib-nâme nüshası örneği az görülen türden bir yazmadır. Bu nüshayla bazı eserlerin dönemsel değişime tabi tutuluşunun ve doğrudan bu değiştirmeleri yapan kişinin notlarını görme imkânı bulmaktayız. Değişime uğradığını bildiğimiz eserler konusunda çalışmanın girişinde bilgiler verilmişti. Az sayıda olan bu eserlerin önceki nüshaları bulunmayıp mevcut güncellenen nüshaları günümüze ulaşmıştır. Yine bazı yazma eserlerde tahşiye yapıldığı, bazı eserlerde de eksik veya yanlış olduğu düşünülen yerlere notlar düşüldüğü bilinmektedir. Bu nüshada ise hem asıl yazmayı hem de dil unsurlarının değiştirilme biçimlerini, yazmanın yazıldığı yüzyıldan sonraki dönemde nasıl bir değişime uğratıldığını görmek mümkün olmuştur. R, yani eserin sonraki müstensihisi eseri dönemin dil özelliklerine göre yeniden yazmak istemiş bu nedenle eserin okunacağı sosyal muhite göre eser üzerinde çalışma yapmış olabilir. Yarım kalmış bu çalışmada R, eski Anadolu Türkçesinin genel özelliklerine hâkim bir

çerçevede kendince gerekli düzeltmeleri yapmış, birkaç yanlış anlamlandırma dışında başarılı olmuştur. Çalışma dönemsel olarak farklı nüshaların nasıl ortaya çıktığını somut anlamda gösteren, ilk elden örnekler sunan, bir müstensihin çalışma notları niteliğindedir.

Kaynakça

- Akar, Ali. *Mirkâtü'l-Cihâd: Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: TDK Yay., 2016.
- Akca, Hakan. "Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Başı t- / d- Meselesi." *Türkbilig* (34), (2017): 7-24.
- Akyıldız Ay, Didem. "Yunus Emre'nin Eserlerinde İç Ve Son Seste Görülen /k/ > /a/ ve /t/ > /d/ Ötümlüleşmelerinin Günümüze Yansımaları." *Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına Uluslararası Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Oluşu Sempozyum Kitabı* içinde. 47-66. Ankara: TDK Yay., 2021.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yay., 2016.
- Cin, Ali ve Babacan, Vasfi. "Karışık Tarihi Lehçeli Eserlerden Kitâb-ı Güzîde Üzerine Okuma Teklifleri." *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:17, (2019): 9-33.
- Demir, Necati. *Danışmendname*. Ankara: AKM Yay., 2020.
- Develi, Hayati. "Eski Türkiye Türkçesi Ağzlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar." *Türkbilig* (4) (2002): 117-124.
- Dilçin, Cem. *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahar İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: AKM Yay., 2016.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı İndeks-Gramer*, Ankara: TDK Yay., 1963.
- Hunutlu, Ümit. *İbrâhim bin 'Abdullâh Kitâb-ı Maksad-ı Aksâ Tercümesi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2019.
- İlhan Nadir. "Oğuz Türkçesi Metinlerinden Salsal-Name'nin Paris Nüshası." *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(4) (2019): 1907- 1924.
- Kaymaz, Zeki. *Âşık Paşa Garib-nâme (Dil Özellikleri- Kısmî Transkripsiyon- Söz Dizini)*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 1989.
- Korkmaz, Zeynep. "Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu Ve Karşılaştığı Sorunlar." *Türkoloji Dergisi*, 7(1) (1977): 13-22.
- Korkmaz, Zeynep. *Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar*" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Ankara: TDK Yay., 2023.
- Köksal, Mehmet Fatih. "Garîb-Nâme (Âşık)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, 07/09/2021, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/garib-name-asik-pasa> . [Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024].
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yay., 1976.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980.
- Levend, Agah Sırrı. "Âşık Paşa'nın Bilinmiyen İki Mesnevisi Fakr-Nâme ve Vasef-ı Hal." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1 (1953): 205-284.

- Ocak, Ahmet Yaşar. "şık Paşa Tasavvufi Şahsiyeti" *İslâm Ansiklopedisi* 4. cilt, Ankara: TDV Yay., 1991.
- Peacock, Andrew Charles Spencer. *Moğol Anadolu'sunda İslam, Edebiyat ve Toplum*. Çev. Renan Akman. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay., 2023.
- Sarıca, Bedri. "Olga-Bolga Sorunu Ve Yeni Bir Kitâb-ı Güzîde Nüshası zerine." *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt:1 Sayı:1. (1994): 123-136.
- Tatcı, Mustafa. *Edebiyattan İçeri-Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı zerine Yazılar*, Ankara: Akçağ Yay., 1997.
- Tekin, Şinasi. "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olga-bolga' Sorunu." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21-22 (1973-1974): 59-157.
- Tekin, Gönül Alpay. "Hamdullah Hamd'nin Yeni Bir Leylâ ve Mecnun Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler", *Journal of Turkish Studies*-3, Cambridge (1979): 307-341.
- Tekin, Talat. *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Ankara: Simurg Yay., 1997.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, (Ankara: TDK Yay., 2005), 1885.
- nver, Süheyl. "XV. Yüzyılda Türkiye'de Kullanılan Kđitler Ve Su Damgaları". *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. 26, sy. 104, 1962, ss. 739-762.
- Yavuz, Kemal. *şık Paşa, Garib-nâme*, Ankara: TDK Yay., 2000.
- Yavuzarslan, Paşa. "Türk Dilinin Tarihî Sözvarlığı Açısından Yazma Eser Nüshaları." *Erdem* (53), (2009): 221-236.
- Yıldız, Osman. "Miftâhu'l-Ferec'de Son Seste tmsz-Patlayıcı ünsüzlerin ötümlüleşme veya ötümsüz Kalma Durumu", *Turkish Studies*, S 6/1 (2011): 157-168.